

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-АНАЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

В статье рассмотрены этапы экспериментальной работы по внедрению технологии управления качеством инструментально-исполнительской подготовки будущих учителей музыки. С позиций экспертно-аналитического анализа раскрыты особенности данной технологии, направленной на формирование личности будущего учителя музыки.

This article explored the stages of doslidno-eksperimental'noy work on introduction of technology of quality management of instrumental-carrying out preparation of future music masters. From position of expertly analytical analysis to expose the features of this technology which is directed on forming of successful personality of future music master.

Однією з головних задач сучасної освіти є розробка педагогічних технологій, що формують різноманітні компетенції випускників вищих навчальних закладів. Сучасні тенденції в освіті позначаються і на фаховій підготовці вчителів музики, у зв'язку з чим теорія і методика інструментально-виконавської підготовки потребують створення інноваційних технологій навчання, спрямованих на підвищення її якості та ефективності.

Мета експериментального дослідження полягала у перевірці основних положень концепції управління якістю інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики, апробації відповідної технології та інтеграційної моделі формування успішної особистості майбутнього вчителя музики, алгоритм якої реалізується на мистецьких факультетах вищих навчальних закладів освіти.

Виходячи з концептуальних підходів, котрі підкріплені позиціями філософів, психологів і педагогів, нами визначено п'ять груп критеріїв якості інструментально-виконавської підготовки, що об'єднують низку показників. Слід підкреслити, що який би метод дослідження не використовувався, процес виміру якості інструментально-виконавської підготовки є деякою мірою суб'єктивним, адже він відбиває позицію дослідника з означеної проблеми. Тому при обґрунтуванні показників, що визначають якість інструментально-виконавської підготовки, передбачалось вивчення як зовнішніх так і внутрішніх аспектів її функціонування.

В основу розробки критеріїв, показників та рівнів якості інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики були покладені результати теоретичних і практичних досліджень з проблеми управління якістю загальної середньої (Л. Ващенко, Н. Василенко, Г. Герасімов, Л. Даниленко, Б. Жебровський, Л. Калініна, М. Кондаков, М. Портнов, П. Худоминський, М. Удод та ін.) та мистецької освіти

(Л. Масол, О. Отич, Г. Падалка, І. Рахімбаєва, О. Щолокова та ін.); концептуальні підходи до поняття «інструментально-виконавська підготовка» як складової фахової підготовки вчителів музики (А. Алексєєв, Н. Гуральник, Н. Кашкадамова, Л. Гусейнова, Б. Милич, Г. Прокоф'єв, Г. Ципін, О. Шрамко В. Шульгіна та ін.); наукові теорії формування особистості в умовах художньо-творчої діяльності (М. Каган, Г. Костюк, О. Леонт'єв, Я. Пономар'єв, Б. Теплов та ін.); музично-педагогічні концепції представників провідних виконавських шкіл (В. Давидов, Ф. Блуменфельд, К. Мострас, Г. Нейгауз, С. Савшинський, В. Стеценко та ін.), а також положення методик, пов'язаних з удосконаленням інструментально-виконавської підготовки (І. Аксельруд, Т. Воробкевич, Л. Гусейнова, І. Дмитрик, П. Косенко, В. Макаров, Ю. Некрасов, О. Скл'яров, Т. Рощина, Є. Тімакін, О. Хлебнікова та ін.).

Згідно розробленої технології управління якістю інструментально-виконавської підготовки, головним завданням формувальної дослідно-експериментальної роботи стало забезпечення безперервного формування у студентів якостей успішної особистості, що передбачало набуття ґрунтовних і мобільних знань, умінь і навичок за рахунок цілеспрямованого управління процесом навчання студентів, прагнення до неперервної самоосвіти, постійного саморозвитку, здатність до педагогічної творчості, а також до відтворення і збереження традицій інструментального виконавства в сучасних умовах.

Відповідно до завдань було визначено етапи формувальної дослідно-експериментальної роботи: початково-установчий; організаційно-підготовчий; змістовно-технологічний; реалізаційно-коректувальний; підсумково-аналітичний, які за змістом відповідають логіці інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики, що обумовило їх ієрархію та взаємопов'язаність. Визначені етапи, протягом яких проходить формування всіх компонентів інструментально-виконавської підготовки, відбивають процес оволодіння професією вчителя музики за принципом «сходження від абстрактного до конкретного».

Перший – початково-установчий етап служить фундаментом, основою, яка ознайомлює майбутнього вчителя з основними особливостями його навчально-професійної діяльності. На ньому відбувається підготовка студентів до сприйняття дисциплін педагогічного, виконавського та мистецтвознавчого циклів, проходить усвідомлення особистісної системи ціннісних орієнтацій і пріоритетності цінностей професії вчителя музики, музично спрямованого змісту освіти. Даний етап сприяє адаптації студентів до умов навчання на мистецькому факультеті вищого навчального закладу, закладає основи виконавської культури, культури спілкування, знань і навчальної праці. Готовність стати успішною особистістю формується за рахунок інтегративної взаємодії психолого-педагогічних дисциплін та занять з основного інструменту з опорою на природні музичні здібності, виконавські вміння і навички, здобуті у музичній школі або училищі, ціннісні орієнтації, професійно-педагогічні поняття.

Цей етап спрямований на усвідомлення значущості інструментально-виконавської підготовки у формуванні цілісної і гармонійної особистості вчителя музики та набуття інформації і знань, необхідних у майбутній професійній діяльності. Він охоплював перше півріччя I курсу, складався з двох модулів і проходив у класі основного музичного інструменту. Цей етап підпорядковувався меті – активне включення студентів у процес інструментально-виконавської підготовки на основі існуючих виконавських знань, умінь і навичок.

Завдання першого етапу полягали у формуванні стійкого мотиваційно-ціннісного відношення до музично-виконавської діяльності, трансформації переконань та ідеалів щодо майбутнього професійного статусу, розумінні життєвого і професійного успіху і на цій основі формуванні готовності майбутнього вчителя музики творити себе як успішну особистість; розвиткові здатності розуміти і керувати власними емоційними переживаннями в процесі ознайомлення і виконання музичних творів, терплячості й володінні собою у педагогічному спілкуванні; розвиткові здатності отримувати, освоювати, відтворювати і перетворювати знання з різних психолого-педагогічних галузей у музично-педагогічну; удосконаленні виконавської техніки, набутті творчих навичок; формуванні вмінь бачити власні недоліки у виконанні, усвідомлювати рівень своєї підготовленості в межах інструментального виконавства.

У межах даного етапу було визначено рівень сформованості загальномузичних та виконавських здібностей, рівень підготовки до майбутньої практичної діяльності, відношення до навчального процесу, методичні перспективи виконавського та художньо-творчого розвитку студентів; формувались такі якості успішної особистості, як творчий підхід, ініціативність, сумлінність, відповідальність та працелюбність; проходило набуття навичок читання з аркушу, ескізного ознайомлення з творами різних стилів та жанрів.

Другий, організаційно-підготовчий етап був направлений на формування мотиву досягнення, в якому, на думку науковців, знаходить втілення прагнення особистості до самореалізації, потреба бути успішним у своїх діях. «Мотивація успіху, на думку Я.Л. Коломинського і А.Р. Реана, є позитивною. За такої мотивації дії людини спрямовані на досягнення позитивних, конструктивних результатів, а особистісну активність вчителя визначає потреба в досягненні успіху» [1, 59]. Така направленість орієнтована на постійне підвищення якості інструментально-виконавської підготовки, яка відповідно до нашого дослідження, спрямована на формування успішної особистості вчителя музики.

В основу функціонування цього етапу покладена інтеграційна модель формування успішної особистості вчителя музики, яка передбачає розв'язання наступних завдань: модифікація змісту інструментально-виконавської підготовки відповідно до мотивів і потреб студентів; розвиток здатності виявляти власні емоції і почуття в процесі виконання, наполегливості в досягненні технічної досконалості; розширення світогляду

студентів шляхом інтеграції знань з мистецтвознавства, музичного виконавства, методики та психолого-педагогічних дисциплін, забезпечення їх навичками використання великого обсягу інформації; формування власної естетичної позиції в питаннях інструментального виконавства та педагогічної діяльності.

З метою реалізації означених завдань застосовувались такі форми і методи роботи: індивідуально-групові заняття, інтегровані уроки, ділові і рольові ігри, проекти і методики, дискусії і дебати, вербальна і виконавська інтерпретація музичних творів, тренінги.

Загалом, аналізуючи другий етап формувальної роботи, можна констатувати, що використання інтегрованих уроків, проекту і методики сприяє, по-перше, розвитку здатності пізнавати себе (самопізнання), усвідомлювати свої емоції і почуття (саморозуміння), шукати і знаходити причину їх виникнення, тобто керувати ними (саморегуляція); по-друге, викладач основного інструменту музики дає можливість студентам (самоактуалізація) стати «співавторами» композитора в створенні музичного твору і, по-третє, формується «єдність індивідуально-суб'єктивної та інтерсуб'єктивної реальності простору спілкування», в якому проходить духовне взаємозбагачення всіх його учасників [2, 45].

Третій, змістовно-технологічний етап, був направлений на розвиток міждисциплінарних контактів з метою корекції наукових знань і виконавських умінь у бік їх суттєвого оновлення. Завдання третього етапу полягали у формуванні художньо-естетичних поглядів і потреб студентів, оволодінні методами педагогічного стимулювання музично-естетичного саморозвитку й самовиховання учнів; набутті виконавського досвіду та досвіду регулювання емоційно-вольовим станом під час виконавської і лекційно-виконавської практики; підвищенні виконавської майстерності за рахунок вивчення тембрових можливостей інструменту та удосконалення емоційно-вольових умінь і навичок; впровадженні елементів науково-дослідної роботи у процес інструментально-виконавської підготовки, підвищенні зацікавленості у студіюванні навчального матеріалу; ознайомленні, оволодінні різними формами індивідуальної роботи вчителя з учнями; аналізові студентами сформованості власних якостей (відповідальності, дисциплінованості, цілеспрямованості, самокритичності і самоаналізу), які є характерними для успішної особистості.

Реалізувалися ці завдання в ході опанування студентами основного музичного інструменту шляхом складання індивідуальних програм виконавського розвитку, результати яких фіксувалися в індивідуальних щоденниках фахового зростання, а також курсу «Методика гри на музичних інструментах», який покликаний забезпечити: поглиблену підготовку майбутніх вчителів до занять інструментально-виконавського спрямування; розширення знань і умінь у галузі теорії, методики і технології інструментально-виконавської підготовки; формування вмій творчо вирішувати конкретні методичні і педагогічно-виконавські завдання.

Основними методами і формами роботи на цьому етапі дослідження стали: аудиторні індивідуальні заняття із застосуванням методів (пояснення, демонстрації, спостереження), проблемні лекції і дискусії, проблемно-творчі завдання, виконавська інтерпретація творів епохи ренесансу та імпресіонізму, інсценування та розв'язання педагогічних ситуацій.

Аналізуючи змістовно-технологічний етап експериментальної роботи, можна зазначити, що він є системоутворюючим у цій технології й забезпечує мінімально необхідний рівень базових педагогічних і методичних знань, виконавських умінь і навичок для спеціального і прикладного їх застосування.

Мета четвертого, реалізаційно-коректувального етапу полягала у тому, щоб навчити студентів спостерігати педагогічні явища, аналізувати їх на основі засвоєних знань з педагогіки, психології, методики та виконавського мистецтва. Це вимагало вирішення низки наступних завдань: залучення студентів до проведення фрагментів уроків та виховних заходів з метою формування потреби у виконавській творчості та установки на прилучення до виконавських цінностей; удосконалення артистичних навичок, розвиток здатності реалізовувати власні творчі ідеї в процесі навчання і концертних виступів; розвиток інтересу до пошуку інформації мистецько-педагогічної направленості в науковій літературі, формування термінологічної культури, що допоможе майбутнім вчителям більш уважно відноситись до термінологічних вказівок, що знаходяться в музичних текстах; формування власної естетичної позиції в питаннях інструментального виконавства та педагогічній діяльності. Реалізовувались ці завдання на заняттях з основного музичного інструменту, концертмейстерського класу, в період педагогічної та позашкільної практики.

Протягом четвертого етапу майбутні вчителі музики отримали знання, що стосуються: проблеми музичної термінології; жанрової і видової специфіки інструментальної музики; критеріїв відбору музичного матеріалу для виконавської практики; принципів побудови програми для концертних виступів у школі; змісту концертмейстерської підготовки; вітчизняного й зарубіжного досвіду використання дисциплін інструментально-виконавського спрямування у розвитку якостей успішної особистості вчителя.

Студенти мають засвоїти наступні вміння: орієнтуватися в існуючих програмах і методиках музичного навчання, вміти визначати їх мистецьку та педагогічну цінність; здійснювати методично обгрунтований відбір музичних творів для власного виконавського зростання; виконувати різні найпростіші види педагогічної діяльності, виявляючи в ній якість успішної особистості; організовувати групові і колективні форми музично-естетичної діяльності учнів поза межами класу і школи, планувати і використовувати вільний час найбільш раціонально, що є необхідною якістю успішної особистості вчителя; розвивати вміння вибирати найбільш ефективні методи і прийоми, види і форми діалогового спілкування; набуття вмінь більш усвідомлено і

відповідально відноситись до використання спеціальних термінологічних одиниць.

П'ятий, підсумково-аналітичний етап передбачав закріплення, розширення та поглиблення професійно-педагогічних знань, виконавських умінь і навичок, набутих на попередніх етапах експерименту; визначення ступеня професійної придатності та рівня педагогічної спрямованості студентів, виявлення їх наукової ерудиції, здатності формулювати ідеї, концепції, напрями нових педагогічних досліджень, уміння розробляти технології, виявляти й узагальнювати виконавський і педагогічний досвід.

Завдання полягали в: формуванні потреби у професійному самовдосконаленні, здатності до самоорганізації власної діяльності як передумови успішного професійного й творчого саморозвитку впродовж життя; заохоченні до концертної діяльності та вільного прояву в ній своїх талантів; формуванні аналітичного мислення, професійної самосвідомості; забезпеченні можливостей для вияву індивідуального стилю професійної діяльності у процесі педагогічної, виконавської та лекційно-виконавської практики, а також на основі інтенсивного вивчення передового досвіду педагогів-майстрів; формуванні досвіду самостійного проектування та практичного конструювання навчально-виховного процесу, творчого аналізу та оцінки педагогічних явищ і ситуацій. Реалізація цих завдань відбувалась на заняттях з основного музичного інструменту, концертмейстерського класу, спецкурсу «Основи виконавської майстерності», в процесі педагогічної, виконавської та лекційно-виконавської практики.

Виконання завдань можливо за допомогою таких засобів: застосування емоційно-образного подання інформації; створення проблемно-пошукових ситуацій; забезпечення полілогового спілкування. Визначені засоби вимагали застосування інтегративних технологій, зокрема діалогічних, проєктивних, ігрових, комп'ютерних.

Протягом останнього етапу майбутні вчителі повинні засвоїти знання з: методики викладання гри на інструменті з урахуванням специфіки роботи в загальноосвітній школі, гімназії, ліцеї, (позакласні види роботи), музичній школі та педагогічному училищі (з музичною спеціалізацією); художньо-педагогічного аналізу музичних творів; мають усвідомлювати психологічні засади публічного виступу, значення підготовчого періоду та репетиції як адаптації до концертних виступів. Їм необхідно засвоїти вміння: переводити набуті протягом експерименту знання в практику; виконувати сольні твори (уривки творів) та перекладення симфонічної, інструментальної, оперної, вокально-хорової музики зарубіжних та вітчизняних композиторів, перекладення народної музики, що рекомендовані шкільною програмою; акомпанувати, брати участь в ансамблях; визначати ступінь емоційно-психологічного контакту з аудиторією та використовувати різні засоби привернення уваги аудиторії та її збереження; застосовувати мультимедійні технології.

Проведений експеримент дозволив констатувати, що технологія управління якістю інструментально-виконавської підготовки конструктивно

впливає на процес формування успішної особистості вчителя музики, послідовно реалізуючись у професійній діяльності студентів на практиці. Виконавські знання, вміння і навички поряд з іншими професійно значущими вміннями стають системоутворюючими елементами навчального змісту і структурують досвід музично-виконавської і музично-педагогічної діяльності, надаючи їм певної завершеності.

Література

1. Реан А.А. Социальная педагогическая психология/ Реан А.А., Коломинский Я.Л. – СПб.: ЗАО «Издательство» Питер», 1999. – 416 с.
2. Юрова Т.В. Модель рефлексивного саморазвития // Т.В. Юрова Искусство и образование. – № 6(50). – 2007. – С. 42-47.